

مقدمه

در بین سرفصل‌های دروس عمومی دوره‌های کاردانی و کارشناسی رشته‌های مختلف آموزش عالی، سال‌هاست که درسی سه واحدی با عنوان «فارسی عمومی» معرفی و تعریف شده است. سرفصل‌های این درس به‌گونه‌ای طراحی شده است که دانشجو گزیده‌ای از مبانی، اصول و نمونه‌های متون ادبی نظم و نثر و مباحثی از نگارش، ویرایش، قواعد و دستور زبان فارسی را به‌صورتی فشرده، موجز و کاربردی فرا بگیرد.

نکته قابل تأمل این است که در دو دهه اخیر کتاب‌های درسی فارسی و دستور زبان دوره متوسطه تغییرات و تحولات زیادی را پشت‌سر گذاشته‌اند اما اکثر کتاب‌های فارسی عمومی که برای تدریس در دانشگاه تألیف شده‌اند از این تغییر و تحول دور مانده‌اند. به همین دلیل، بعضی از مطالب و محتوایشان کهنه، تکراری و ناکارآمد است و با محتوای آموزشی کتاب‌های ادبیات دوره متوسطه ارتباط منسجم و ساختارمندی ندارد.

به سبب همین عدم انسجام و ضعف ساختاری در اکثر این کتاب‌ها، بین آموزه‌های مطرح شده با آموزش‌های دوره متوسطه هماهنگی و همخوانی دیده نمی‌شود. در برخی دیگر نیز، مطالبی آمده است که دانش‌آموز عیناً در کتاب‌های متوسطه خوانده و برایش تکراری است.

در یک بررسی مقایسه‌ای، آماری ملاحظه می‌شود که محتوای بعضی از این کتاب‌های فارسی عمومی اصولاً با سرفصل‌های درس مذکور مطابقت ندارد.

از آنجا که این درس سه واحدی آخرین متن رسمی و مدرسی ادبیات و زبان فارسی است که دانشجو در نظام آموزشی مطالعه می‌کند، حساسیت و اهمیت موضوع بیشتر هم می‌شود.

طبق آمار نسبی موجود، بیش از صد اثر با محتوای «فارسی عمومی» و اسامی و عناوین مختلف تاکنون چاپ شده است. این کتاب‌ها که استادان و مؤلفانی صاحب‌نام با سطوح علمی متفاوت آن‌ها را تدوین کرده‌اند، در یک نکته اشتراک دارند و آن هم اختلاف سطح کمی و کیفی محتوایی‌شان با یکدیگر است.

برای ایجاد ارتباطی دقیق، ارگانیک، مفید و مستند بین آموزش‌های ادبیات و زبان فارسی دوره متوسطه و فارسی عمومی در آموزش عالی باید به جنبه‌های کاربردی - عملی مباحثی مانند نگارش، ویرایش، نامه‌نگاری و مختصری از دستور زبان فارسی نیز توجه ویژه داشت.

بین مطالب آموزشی زبان فارسی (نگارش، دستور، املا و زبان‌شناسی) دوره متوسطه با بیشتر کتاب‌های فارسی عمومی رایج در دانشگاه‌ها ارتباط منطقی و منسجمی وجود ندارد. (مثلاً در بیشتر کتاب‌های فارسی عمومی مبحث دستور زبان با رویکرد سنتی نظام یافته است اما دانش‌آموزان سال‌هاست در نظام متوسطه دستوری را می‌خوانند که «شبه‌ساختاری» است و از آموزش‌های سنتی فاصله دارد.)

ادبیات فارسی (متون نظم و نثر) در کتاب‌های دوره متوسطه

با همین متون در فارسی عمومی دانشگاهی اختلاف و گسست معناداری دارد. (در ادبیات فارسی چهارساله متوسطه، شعر و داستان و متون نثر معاصر در اکثریت‌اند اما بیشتر فارسی‌های عمومی دانشگاهی به متون نظم و نثر کهن توجه ویژه‌ای دارند.)

شاید تدوین کتابی در امتداد محتوای آموزشی ادبیات و زبان فارسی چهار ساله دوره متوسطه، مشکلات آموزشی - نگارشی دانشجویان را تا حدود زیادی رفع کند.

نگاهی به کتاب‌های ادبیات فارسی دوره متوسطه نظری کتاب‌های ادبیات فارسی دوره متوسطه در طرح جدید برنامه این درس برای این دوره و طی چند سال به دلیل لزوم تداوم منطقی تألیف کتاب‌های جدید دوره راهنمایی و بازنگری جدی در آموزش زبان فارسی و تفکیک آن از آموزش ادبیات فارسی تألیف شده‌اند.

اهداف کلی درس ادبیات فارسی در دوره متوسطه عبارت‌اند از:

۱. آشنایی با نمونه‌های گذشته و امروز نظم و نثر فارسی
۲. آشنایی با مطالب و مباحث مختلف ادبی
۳. آشنایی با ترجمه‌هایی از آثار ادبی جهان
۴. کسب مهارت در برقراری ارتباط صحیح بین متون ادبی و موضوعات اجتماعی موجود
۵. توانایی اظهار نظر درباره آثار ادبی ایران و جهان
۶. توانایی آفرینش آثار ادبی و هنری
۷. توانایی تشخیص و کاربرد نکات بلاغی در متون ادبی
۸. توانایی تشخیص و کاربرد دستور تاریخی در متون ادبی
۹. توانایی درست‌نویسی کلمات و جملات متن املا
۱۰. تلطیف عواطف و التذاذ ادبی از راه خواندن متون ادبی گذشته و امروز ایران و جهان.

در سازماندهی محتوای این درس سه اصل وجود دارد:

- الف. اصل استفاده از شیوه بین رشته‌ای
 - ب. اصل ارتباط افقی (وسعت و وحدت اطلاعات)
 - پ. اصل ارتباط عمودی (مداومت و توالی).
- بنابراین، محتوا باید طوری سازماندهی شود که ادامه منطقی کتاب‌های دوره راهنمایی و متناسب با خصوصیات سنی و ذهنی دانش‌آموزان باشد؛ تمرین‌ها دربرگیرنده اهداف آموزشی و به صورت کاربردی و عملی باشند، توضیحات ضروری، دقیق و کوتاه باشند و زیربنای پایه‌های بالاتر را فراهم کنند و محتوا از گذشته به حال و از ساده به مشکل چیده شود.

می‌دانیم که در نظام آموزشی ما، برخلاف برخی از کشورها، وزارت آموزش و پرورش کتاب‌های مشخصی با عنوان‌های معین تهیه می‌کند تا همه کسانی که در یک پایه تحصیلی هستند آن را بخوانند. از سوی دیگر، برخی از دانش‌آموزان در تمام عمر خویش تنها کتاب‌هایی را می‌خوانند که نظام آموزشی کشور در اختیار آن‌ها قرار می‌دهد و پس از خروج از نظام رسمی آموزش کشور و در صورت عدم تمایل به ادامه تحصیل دیگر هیچ نوع مطالعه‌ای ندارند. لذا این آثار

در واقع مقدمهٔ ورود به هر فصل است. مثلاً قبل از آنکه نمونه‌هایی از ادب نمایشی آورده شود، نویسندگان در آغاز فصل به موضوع نمایش و انواع آن می‌پردازد و دانش‌آموز قبل از خواندن هر متن، ابتدا شناختی اجمالی نسبت به آن نوع ادبی پیدا می‌کند و نمونه‌های نظم و نثر آن را آگاهانه فرا می‌گیرد. ضمن آنکه ارتباط منطقی بین فصول نیز برای فراگیرنده بهتر معلوم می‌شود.

از نکات قابل تقدیر کتاب‌های ادبیات دورهٔ متوسطه، سادگی و روانی بسیار آن‌هاست. نویسندگان در انتخاب متون، اصل را بر زیبایی و روانی گذاشته‌اند. لذا از متون دشوار و ناآشنا و ثقیل خبری نیست. توجه به زبان امروز و وجود نمونه‌های متعدد از نثر معاصر، همین موضوع را تأیید می‌کند.

از دیگر محاسن کتاب‌ها این است که در آن‌ها نمونه‌هایی از شعر کسانی آمده است که تا پیش از این در کتاب‌های رسمی مدرسه‌ای حضور نداشته‌اند. شاعرانی چون مهدی اخوان ثالث و سهراب سپهری از این دسته‌اند. از یاد نبریم که کتب درسی در گذشته بیشتر در تملک ادبیات کلاسیک یا سنت‌گرایان روزگار ما بوده است و نوپردازان هرگز امکان ظهور و بروز در این میدان نداشته‌اند. حال آنکه در کتب جدید، غلبه با ادب و نثر معاصر است و شاعران نیمایی هم فضای خودنمایی یافته‌اند. این موضوع برخاسته از ذوق نویسندگان مؤلفان کتب درسی و نیازهای خوانندهٔ امروز است. در پایان برخی درس‌ها نثرهایی با عنوان «آورده‌اند که» دیده می‌شود. وظیفهٔ این بخش از کتاب، برقرار کردن ارتباط میان دانش‌آموز و میراث‌های ادب کهن است و از سوی دیگر فرصتی فرح‌بخش برای لذت بردن از آثار ادبی فراهم می‌کند. به خصوص وقتی بدانیم لزومی ندارد که فراگیرنده برای امتحان پایان هر نوبت آن‌ها را بخواند؛ یعنی جزء مواد امتحانی نیستند و تنها برای مطالعه آورده شده‌اند.

یکی از نقض‌های کتب ادبیات دورهٔ متوسطه آن است که نویسندگان نمونه‌های نثر از بزرگانی چون استادان عبدالحسین زرین‌کوب و محمدعلی اسلامی ندوشن بسیار آورده‌اند و این دو پژوهشگر معاصر در تمام کتاب‌های دورهٔ متوسطه حضوری پررنگ و بارز دارند. اگرچه ذکر نام این عزیزان بایسته و ضروری است و عظمت شخصیت علمی و ادبی ایشان بر هیچ‌کس پوشیده نیست و آوردن آثار ایشان مایهٔ افتخار جوانان ماست، با توجه به مجال اندک کتاب درسی و ضرورت آشنایی با جماعت بیشتری از نویسندگان معتبر معاصر بهتر بود فرصت در اختیار بزرگان دیگری چون سعید نفیسی، بدیع‌الزمان فروزانفر، رشید یاسمی و عباس اقبال نیز قرار می‌گرفت.

تحلیل محتوایی کتاب‌های ادبیات دورهٔ متوسطه

رویکرد کتاب در تدوین و تألیف، لذت‌آفرینی و ایجاد علاقه

از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردارند و در تألیف آن‌ها باید نهایت دقت و حساسیت منظور شود. این دغدغه وقتی بیشتر می‌شود که پاره‌ای محدودیت‌های اعتقادی، قومی و ملی را نیز بر این تنگناها بیفزاییم.

تناسب میان نظم و نثر هم رعایت شده است. اگرچه نثر معاصر غلبه دارد و شاید این بنا بر ضرورتی بوده است که از آن با عنوان «نیاز جوان برای شناخت بهتر زبان امروز و کاربرد درست آن» می‌توان یاد کرد.

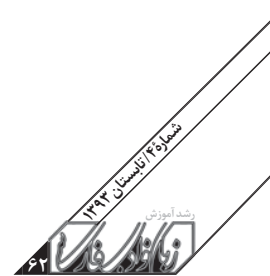
یکی از ویژگی‌های مثبت این کتاب‌ها آن است که از هر شاعر یا نویسنده بهترین نمونه‌ها را در حد ذوق و فهم دانش‌آموز دبیرستان آورده است؛ چرا که نویسندگان طی چند سال با نظرخواهی از دبیران سراسر کشور عالی‌ترین نمونه‌ها را شناسایی کرده‌اند.

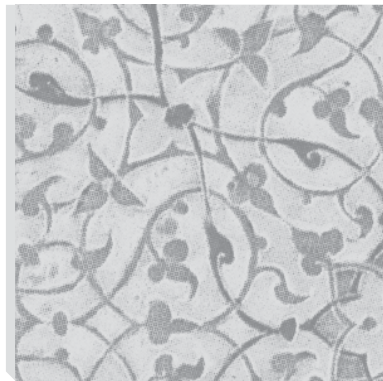
از نکات درخور تقدیر کتاب‌ها این است که نویسندگان اصل روانی و زیبایی و سادگی را در جای جای کتاب در نظر داشته‌اند؛ یعنی، در انتخاب هر متن کوشیده‌اند روان‌ترین بخش را بیاورند. لذا از متون دشوار با لغات نامأنوس و غریب کمتر اثری می‌بینیم. اگر این کتاب‌ها با نمونه‌های پیش از خود مقایسه شوند، این نکته بهتر آشکار می‌گردد. از سوی دیگر، همان‌گونه که در اهداف کتاب آورده‌ایم، اصل التذات ادبی در گزینش متن‌ها لحاظ شده است. دانش‌آموز ضمن فراگیری مباحث ادبی و نکات بلاغی از حضور در فضای کلاس ادبیات میهن خویش لذت می‌برد و فرصت تنفس ادبی به دست می‌آورد.

از دیگر خصوصیات این کتاب‌ها آن است که نویسندگان در پایان برخی از درس‌ها نمونه‌هایی از متون کهن را با عنوان «آورده‌اند که» گنجانده‌اند. در این قسمت حکایت یا نکته‌ای ظریف و البته کوتاه و مختصر آمده است که بر جذابیت و گیرایی متون می‌افزاید و آن‌ها را برای خواننده شیرین می‌کند. همچنین کتاب‌ها بخشی با عنوان شعر «حفظی» دارند که دانش‌آموز موظف است آن‌ها را طی سال حفظ کند. همیشه این موضوع مطرح بوده است که دانش‌آموزان ما شعری از ادب پر بار فارسی در خاطر ندارند. این بخش کتاب‌ها نقیصهٔ مذکور را از بین برده‌اند و جالب این است که نمونه‌های حفظی از میان اشعار کلاسیک و نیمایی انتخاب شده‌اند.

نکتهٔ قابل توجه این است که میان متن یک درس و «بیاموزیم» آن ارتباط کاملی می‌توان یافت. مثلاً وقتی یک متن طنز می‌آید، به دنبال آن در «بیاموزیم» طنز و شکل‌های آن آموزش داده می‌شود یا اینکه آرایهٔ ایهام وقتی مطرح می‌شود که دانش‌آموز نمونهٔ عالی آن را در همان درس می‌خواند. به سخن دیگر، موضوع «بیاموزیم» با درس کاملاً همخوانی دارد.

در آغاز هر فصل معمولاً متنی به‌عنوان «درآمد» آمده که

نظام آموزشی هر کشور براساس سیاست‌های کلی آن پی‌ریزی می‌شود. می‌دانیم که یکی از ابزارهای مهم برای ایجاد وحدت ملی در کشور ما زبان فارسی است.

- پرورش قدرت استدلال، تفکر و خلاقیت
- کسب مهارت در سخن گفتن و درست نوشتن به زبان فارسی معیار
- کسب مهارت در تجزیه و تحلیل نوع و نقش کلمات در نمونه‌های زبانی
- کسب مهارت در استفاده از دستور برای درست سخن گفتن و درست نوشتن به زبان فارسی معیار
- کسب مهارت در کاربرد صحیح کلمات در مناسبات اجتماعی و مکاتبات
- کسب مهارت در زیبانویسی کلمات به خط تحریری
- کسب مهارت در تندنویسی کلمات
- کسب مهارت در درست‌نویسی کلمات، ترکیبات و اصطلاحات هر پایه
- کسب مهارت در توانایی استفاده از زبان معیار در کنار زبان مادری
- علاقه و نگرش مثبت به طرح افکار و اندیشه‌ها در قالب گفتار و نوشتار (فارسی معیار).
- نظام آموزشی هر کشور براساس سیاست‌های کلی آن پی‌ریزی می‌شود. می‌دانیم که یکی از ابزارهای مهم برای ایجاد وحدت ملی در کشور ما زبان فارسی است. اهمیت این ابزار وقتی بهتر روشن می‌شود که به تفاوت‌های بومی و قومی و زبانی میان ایرانیان توجه کنیم. به همین دلیل، ضروری است برنامه‌ریزان آموزشی در تنظیم اهداف و نمایاندن شیوه‌ها، نهایت دقت و تیزبینی را به خرج دهند؛ زیرا هیچ خطایی در این زمینه قابل اغماض نیست و کوچک‌ترین سهل‌انگاری می‌تواند پیامدهای جبران‌ناپذیری داشته باشد. گرچه از نظر زبان‌شناسان میان وحدت ملی و زبان یک کشور رابطه‌ای مستقیم وجود ندارد، به نظر می‌رسد در زبان فارسی باید این حساسیت‌ها جدی‌تر گرفته شود.
- محتوای آموزشی کتاب‌های زبان فارسی را در دوره متوسطه در پنج مبحث اصلی شامل **زبان‌شناسی، دستور زبان، نگارش، املا و پیام‌زیم** این‌گونه پی‌ریزی کرده‌اند:

 ۱. مباحث ساده زبان‌شناسی و نمونه‌هایی از فارسی معیار: این قسمت از محتوای کتاب‌های زبان فارسی، شامل مباحث و مطالبی است که نیازها و توانمندی‌های زبانی دانش‌آموز دوره متوسطه را مورد بررسی قرار می‌دهد و برای تقویت مهارت‌های زبانی، نمونه‌ها و تمرین‌های کاربردی و عملی ارائه می‌کند.
 ۲. دستور زبان فارسی معیار (با توجه به اصل مصوب «استمرار و تداوم»، سرفصل‌های کل برنامه عبارت‌اند از:
 - جمله
 - ویژگی‌های فعل و مطالب مربوط به آن
 - اسم و مباحث مربوط به آن
 - وابسته‌های اسم

و رضایت دانش‌آموزان است و افزایش میل و رغبت آنان به ادبیات فارسی. در نتیجه، از انتخاب متون نثر و نظم دشوار کلاسیک خودداری کرده‌اند و اکثر متن‌های نثر، ساده و امروزی و داستانی هستند. شعرها نیز از بین آثار روان و جذاب ادبی انتخاب شده‌اند. انتخاب یک بند ساده از خاقانی - که در دشواری کلام شهره است - و غزلی زیبا و کوتاه از مولانا و حکایتی ساده و زیبا از عطار نمونه‌های این گرایش است. در تدوین مباحث تاریخ ادبیات و اعلام پایان کتاب به شکل ساختارمند سعی شده است که سیر تحول و تطوّر ادبیات فارسی به دانش‌آموزان نشان داده شود. ارتباط عمودی این کتاب با کتاب‌های دیگر بسیار قوی و روشن است؛ به‌طوری که می‌توان گفت کتاب سال سوم جلد بعدی و پیوسته کتاب ادبیات سال دوم است و هر فصل این کتاب تکامل یافته همان فصل در کتاب سال قبل است. مثلاً دانش‌آموز در سال دوم داستان «کباب‌غاز» جمال‌زاده را خوانده است و در سال سوم داستان «گاو» غلامحسین سعادی و «گلدسته‌ها و فلک» از آل احمد را می‌خواند که نشان‌دهنده سیر تکاملی این نوع ادبی است.

کتاب‌های زبان فارسی دوره متوسطه نظری

کتاب‌های زبان فارسی دوره متوسطه در طرح جدید برنامه این درس برای این دوره و طی چند سال به دلیل لزوم تداوم منطقی تألیف کتاب‌های جدید دوره راهنمایی و بازنگری جدی در آموزش زبان فارسی و تفکیک آن از آموزش ادبیات فارسی تألیف شده‌اند.

از نظر نویسندگان کتب زبان فارسی در دوره متوسطه اهداف کلی مواد درسی برنامه زبان فارسی این دوره عبارت‌اند از:

- زبان فارسی (مباحث مربوط به زبان فارسی، نگارش و انشا، دستور زبان و نکات املائی)
- آشنایی با پدیده زبان و نقش آن در روابط اجتماعی
- آشنایی با زبان معیار و نقش آن در تحکیم ارزش‌های ملی، دینی، فرهنگی
- آشنایی با نمونه‌های زبان فارسی گذشته و توانایی بازنویسی آن‌ها به زبان امروز
- آشنایی با آداب سخن گفتن و نوشتن در ارتباطات اجتماعی و رعایت آن
- آشنایی با شیوه‌ها و قواعد درس نوشتن
- آشنایی با ساختار زبان فارسی معیار
- آشنایی با ساختمان کلمات فارسی و انواع آن در زبان فارسی معیار
- آشنایی با ساختمان جملات و نقش کلمات
- آشنایی با ارزش‌ها و مسائل اجتماعی از طریق متون زبانی
- کسب مهارت در بیان افکار و اندیشه‌ها به‌صورت گفتار و نوشتار

قابل تقدیر این گروه است. از کتاب‌های این گروه می‌توان به این موارد اشاره کرد: «گزیده سخن پارسی» اثر منوچهر تشکری و دیگران، «زبان و ادب فارسی» تألیف غلامرضا ارژنگ، «فارسی عمومی» از مهدی ماحوزی، «فارسی عمومی» تألیف محمود فتوحی و حبیب‌الله عباسی، «فارسی عمومی» تألیف رضا اشرف‌زاده و «فارسی عمومی» تألیف ابراهیم قیصری و محمد دهقانی.

۳. کتاب‌هایی با محتوایی منسجم و طبقه‌بندی موضوعی (انواع ادبی): این کتاب‌ها با عنایت به تقسیم‌بندی محتوایی به انواع ادبی پرداخته و سامان گرفته‌اند. از این گروه می‌توان به آثار زیر اشاره کرد:

الف) فارسی عمومی - حسن ذوالفقاری

ب) فارسی عمومی - دانشگاه پیام نور

پ) سخن شیرین فارسی - اکبر صیادکوه و دیگران

ت) زبان و ادب فارسی - مریم بختیار و بهزاد خواجهات

روش مورد استفاده این گروه نیز با یکدیگر متفاوت است. به‌طوری که مثلاً در کتاب الف انواع ادبی با عنوان‌های متفاوتی نسبت به کتاب ب آمده است. همچنین بیشتر این کتاب‌ها نتوانسته‌اند تماماً به طبقه‌بندی محتوایی وفادار بمانند و در انتها، محصول کارشان، تلفیقی از ساختار ظاهری و محتوایی شده است؛ به‌طوری که مثلاً در کنار ادب تعلیمی، نمایشی، حماسی و غنایی ادب معاصر یا ادب دوره مشروطه

نمونه‌های از نشر جلال آل احمد می‌شود. این ناهمگونی وقتی بیشتر آشکار می‌شود که با آثاری در قالب انواع ادبی، سنجیده و مقایسه گردند و به این ترتیب، عدم تناسب آن‌ها چشمگیرتر است. نمونه‌های روشن این گروه دو کتاب «متون ادب فارسی» تألیف جلیل تجلیل و دیگران و «گزیده ادب فارسی» اثر سیداحمد کازرونی و سیدجعفر حمیدی است.

۲. کتاب‌هایی با محتوای منسجم و طبقه‌بندی معطوف به ساختار ظاهری آثار ادبی: این کتاب‌ها طرح و ساختاری منسجم و مدون دارند و در طبقه‌بندی آثار به سنت کهن ادبیات فارسی یعنی شکل و ساخت بیرونی آثار توجه داشته‌اند. این دسته از آثار در قیاس با کتاب‌های گروه نخست، بافتی سنجیده و طرحی پیش‌نویس‌دارند. نگارندگان کوشیده‌اند تا میان متون ادبی از رهگذر نظم و نثر آشتی برقرار کنند. گرچه تقسیم آثار ادبی به نظم و نثر سابقه‌ای بس طولانی دارد و شاید نخستین دسته‌بندی در ادب فارسی محسوب شود، با این حال نویسندگان توانسته‌اند به این تقسیم‌بندی کهن لباسی نو ببوشانند و با دخل و تصرف‌های بجا آن را کامل تر کنند.

در مجموع آثار گروه دوم پخته‌تر و بایسته‌تر ارزیابی می‌شوند. خواننده این کتاب‌ها می‌تواند با انسجام فکری بیشتری متون ادبی را در ذهن خود ارزش‌گذاری کند و ارتباط هر یک را با دیگر آثار بهتر دریابد. افزودن بخش‌های نو همچون «آثار فارسی‌زبانان خارج از مرزهای ایران» یکی دیگر از کارهای

از نظر تعداد صفحات و فصل‌بندی و شکل‌گیری دروس نیز دوازده کتاب مورد بررسی نتوانستند منطقی نداشته‌اند و هر یک با شیوه خاص خود عدم وجود وحدت رویه علمی را در تدریس این منبع به نمایش گذاشته است

جدول شماره ۲- میزان مباحث نگارشی و دستوری در منابع دوازده‌گانه فارسی عمومی

ردیف	نام کتاب	زبان‌شناسی	املا	دستور زبان	نگارش و ویرایش
۱	فارسی عمومی - جلیل تجلیل	-	-	x	x
۲	گزیده سخن پارسی - منوچهر تشکری	-	-	-	-
۳	زبان و ادب فارسی - غلامرضا ارژنگ	-	-	-	x
۴	فارسی عمومی - حسن ذوالفقاری	-	x	-	x
۵	فارسی عمومی - مهدی ماحوزی	-	x	x	x
۶	فارسی عمومی - رضا اشرف‌زاده	--	x	x	x
۷	فارسی عمومی - پیام نور	-	x	x	x
۸	فارسی عمومی - محمود فتوحی	-	-	-	-
۹	فارسی عمومی - ابراهیم قیصری	-	-	-	x
۱۰	سخن شیرین فارسی - اکبر صیادکوه	-	-	x	-
۱۱	گزیده ادب فارسی - حسین کازرونی	-	-	-	-
۱۲	زبان و ادب فارسی - بهزاد خواجهات	-	x	x	x

جدول شماره ۳

کتاب	مؤلف	صفحه	بخش/فصل	تعداد دروس یا عناوین درسی					
				نثر کلاسیک	شعر کلاسیک	نثر داستانی	شعر معاصر	مبانی نگارش و ادبیات	تعداد درس
فارسی عمومی	تجلیل و...	۲۶۸	-	۳۵	۶۷	۱۰	۲۵	-	-
گزیده سخن پارسی	تشکری و...	۳۳۹	۶	۱۶	۴۳	۱۶	۵۵	-	۱۰
زبان و ادب فارسی	ارژنگ	۲۱۴	-	۳	۲۰	۳	۱۲	۸ عنوان درسی	-
فارسی عمومی	ذوالفقاری	۴۰۲	۱۴	۲۹	۳۲	۴۴	۳۱	-	-
فارسی عمومی	ماحوزی	۵۴۴	۴	۲۵	۱۵	۱۰	۲۵	-	-
فارسی عمومی	اشرف‌زاده	۲۹۶	۷	۱۱	۴۳	۱۳	۵۸	۸	-
فارسی عمومی	پیام نور	۳۱۴	-	۱۵	۱۸	۲۰	۱۷	-	۲
فارسی عمومی	فتوحی و...	۲۶۴	۴	۲۳	۶۳	۱۱	۷۰	-	-
فارسی عمومی	قیصری و...	۳۲۵	۳	۳۹	۵۳	۵	۲۴	کلاسیک نو ۳۵	-
سخن شیرین فارسی	صیادکوه	۳۹۱	۸	مرزهای ساختار کتاب، نه موضوعی و نه سنتی، بلکه تلفیقی است.					
گزیده ادب فارسی	کازرونی و...	۱۸۲	-	۵۰	۶۱	۱۷	۲۳	-	-
زبان و ادب فارسی	خواجهات و...	۳۴۷	۱۳	۱۵	۴۸	۳۸	۸۴	۳	۴۱

از منظر حجم نیز گاه از شاعر یا نویسنده‌ای تا ۷ نمونه و بیشتر معرفی شده است که در یک درسنامه آموزشی دانشگاهی، این عدم تناسب قابل قبول نیست

محدودیت‌ها را نمی‌توان از نظر دور داشت. با این حال، باز هم لازم بود از برخی بزرگان شعر و نثر آثاری ذکر شود. این نقیصه به خصوص در ادب معاصر بیشتر به چشم می‌خورد. با اندکی دقت در جدول‌های شماره ۳ و ۴ و ۵ می‌توان نتایج زیر را استخراج کرد.

■ از منظر حجم نیز گاه از شاعر یا نویسنده‌ای تا ۷ نمونه و بیشتر معرفی شده است که در یک درسنامه آموزشی دانشگاهی، این عدم تناسب قابل قبول نیست.

■ تناسب محتوایی بعضی از این کتاب‌ها از لحاظ متون نظم (شعر) و نثر یا متون کهن و امروزی نیز اختلاف معناداری را به ذهن متبادر می‌سازد. به نظر می‌رسد که برخی از موضوعات ادبی مورد نظر نویسندگان بوده‌اند و برخی نه. از بعضی انواع ادبی در این آثار گاه نمونه‌ای نمی‌بینیم. در زمینه تناسب نظم و نثر نیز غلبه با نظم است.

■ توجه به زبان فارسی و مباحث از نگارش، ویرایش، پردازش، نشانه‌گذاری، دستور زبان، املا، شیوه خط فارسی و... نسبتاً ضعیف است و در اکثر کتاب‌های بررسی شده این نقص به چشم می‌آید. عمده توجه مؤلفان محترم به مباحث ادبی و متون نظم، نثر، مبانی و دانش‌های ادبی و تحلیل و نقد بوده و در مواردی از عدم نیاز به مباحث زبان فارسی و عمدی بودن حذف آن‌ها به صراحت سخن به میان آمده است (فتوحی و کازرونی).

را می‌بینیم که این خود تقسیم‌بندی اولیه را در خصوص انواع ادبی نقض می‌کند.

با وجود این، ارتباط میان این آثار و آموخته‌های دوره متوسطه عمیق‌تر از دو نوع پیش است. به گونه‌ای که به خصوص در اثر الف این پیوستگی بارزتر می‌نماید. دانشجو در این گروه کتاب‌هایی را می‌یابد که با ذهنیت قبلی او درباره مفهوم ادبیات همخوانی بیشتری دارد.

البته این نتیجه‌گیری در مورد مبحث زبان فارسی در این آثار صدق نمی‌کند. به گونه‌ای که در اثر ب با دستوری مواجه می‌شویم که کاملاً با دانسته‌های دوره متوسطه مغایرت و گاه تناقض دارد.

از نظر تعداد صفحات و فصل‌بندی و شکل‌گیری دروس نیز دوازده کتاب مورد بررسی تناسب منطقی نداشته‌اند و هر یک با شیوه خاص خود، عدم وجود وحدت رویه علمی را در تدوین این منبع به نمایش گذاشته است.

میزان کمی و ارزش کیفی آثار و متونی که در تدوین این دوازده کتاب مورد استفاده قرار گرفته‌اند نیز طرح واحدی ندارد. در بعضی از این کتاب‌ها از نویسندگان، شاعران و ادیبانی نام برده شده است که جایگاه مهمی در ادبیات ایران ندارند. در عین حال، از بزرگانی که استوانه‌های ادب گران سنگ این سرزمین هستند، ذکری به میان نیامده است. در این باره برخی تنگناها و

نتیجه‌گیری

بین مطالب آموزشی زبان فارسی (نگارش، دستور، املا و زبان‌شناسی) دوره متوسطه و بیشتر کتاب‌های فارسی عمومی رایج در دانشگاه‌ها، ارتباط منطقی و منسجمی وجود ندارد؛ زیرا نه تنها بیشتر منابع دوازده‌گانه به کتاب‌های ادبیات و زبان فارسی دوره متوسطه توجه چندانی نداشته‌اند بلکه مقدمه‌ها و پیش‌گفتارهای بعضی از آثار ضرورتی برای این ارتباط هم نمی‌بینند. وجود مباحث و مطالبی از دستور سنتی در برخی منابع و از آن فراتر، حذف مباحث زبانی در هفت منبع از دوازده منبع و نداشتن هیچ فصل یا درس دستوری و نگارشی در برخی از این آثار، مؤید این گسست و نبود انسجام و ارتباط منطقی است.

ادبیات فارسی (متون نظم و نثر) نیز در کتاب‌های دوره متوسطه با همین متون در فارسی عمومی دانشگاهی و اختلاف و گسست معناداری دارد. در ادبیات چهارساله متوسطه، شعر و داستان و متون نثر معاصر در اکثریت هستند اما بیشتر کتاب‌های فارسی عمومی دانشگاهی به متون نظم و نثر کهن توجه ویژه‌ای دارند. هر چند که مطابق جدول شماره ۵ سهم ادبیات معاصر در این کتاب‌ها قابل توجه است.

با تدوین کتابی در ادامه و امتداد محتوای آموزشی ادبیات و زبان فارسی چهار ساله دوره متوسطه، مشکلات آموزشی - نگارشی دانشجویان تا حدود زیادی رفع خواهد شد. اراده تدوین کتابی تازه همیشه در افراد مختلف با انگیزه‌های متفاوت وجود دارد. پس تدوین اثر یا آثار تازه همیشه محتمل خواهد بود اما نتیجه بررسی‌ها روشن کرده است که بعضی از کتاب‌های منبع با اندکی تغییر و افزودن فصلی از مباحث نگارشی می‌توانند به عنوان منبع و مأخذی دارای معیارها و ارزش‌های مورد نظر این مقاله از سوی اکثریت مدرسان پذیرفته شوند.

افزون بر این، برگزاری جلسات منطقه‌ای بین گروه‌های آموزشی و مدیران گروه ادبیات فارسی دانشگاه‌ها مفید است. این جلسات موجب هماهنگی و نزدیکی دیدگاه‌های مدرسان محترم درس فارسی عمومی می‌شود و ضمن ایجاد تفاهم‌های لازم میان استادان محترم برخی نقص‌ها و ضعف‌ها

را رفع می‌کند.

برگزاری دوره‌های آموزش ضمن خدمت برای مدرسان محترم فارسی عمومی، با هدف دستیابی به شیوه‌های نوین تدریس و آموزش یافته‌های علمی نو نیز از راهکارهای مؤثری است که متأسفانه در نظام آموزش عالی از آن غفلت شده است.

منابع

۱. احمدی گیوی، حسن و دیگران؛ زبان و نگارش فارسی، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۸۴.
۲. احمدی، احمد و دیگران؛ ادبیات فارسی ۳، وزارت آموزش و پرورش، تهران، ۱۳۸۹.
۳. اشرف زاده، رضا؛ فارسی عمومی، انتشارات اساطیر، تهران، ۱۳۸۱.
۴. باقری، مه‌ری؛ مقدمات زبان‌شناسی، انتشارات آگاه، تهران، ۱۳۸۷.
۵. تاجی، مسعود و دیگران؛ ادبیات فارسی ۱، وزارت آموزش و پرورش، تهران، ۱۳۸۸.
۶. تجلیل، جلیل و دیگران؛ برگزیده متون ادب فارسی، مرکز نشر دانشگاهی، تهران، ۱۳۷۵.
۷. تشکری، منوچهر و دیگران؛ گزیده سخن پارسی، نشر رخش، اهواز، ۱۳۸۷.
۸. حسینی کازرونی، سیداحمد و دیگران؛ گزیده ادب فارسی، انتشارات ارمان، تهران، ۱۳۸۲.
۹. حق‌شناس، محمدعلی و دیگران؛ زبان فارسی ۲، وزارت آموزش و پرورش، تهران، ۱۳۸۳.
۱۰. حق‌شناس، محمدعلی و دیگران؛ زبان فارسی ۳، وزارت آموزش و پرورش، تهران، ۱۳۸۷.
۱۱. حق‌شناس، محمدعلی و دیگران؛ زبان فارسی ۱، وزارت آموزش و پرورش، تهران، ۱۳۸۸.
۱۲. خواجهات، بهزاد و دیگران؛ زبان و ادب فارسی، انتشارات داستان سرا، شیراز، ۱۳۸۲.
۱۳. داودی، حسین و دیگران؛ ادبیات فارسی ۲، وزارت آموزش و پرورش، تهران، ۱۳۸۹.
۱۴. ذوالفقاری، حسن، فارسی عمومی، نشر چشمه، ۱۳۸۸.
۱۵. سنگری، محمدرضا و دیگران؛ زبان و ادبیات فارسی پیش‌دانشگاهی، وزارت آموزش و پرورش، تهران، ۱۳۸۶.
۱۶. صیادپور، اکبر و دیگران؛ سخن شیرین پارسی، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۸۱.
۱۷. فتوحی، محمود و دیگران؛ فارسی عمومی، نشر روزگار، تهران، ۱۳۷۸.
۱۸. فاسم‌پور مقدم، حسین؛ «طرح جدید برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی در دوره متوسطه (نظام جدید)»، رشد ادب فارسی، شماره ۴۳، ۱۳۷۶.
۱۹. قیصری، ابراهیم و دیگران؛ فارسی عمومی، انتشارات جامی، تهران، ۱۳۷۹.
۲۰. گروه مؤلفان؛ فارسی عمومی، دانشگاه پیام نور، تهران، ۱۳۷۷.
۲۱. ماحوزی، مهدی؛ فارسی عمومی، انتشارات زوار، تهران، ۱۳۸۴.